

פנטסיית האשה והמולדת

כאתב יאסין: נג'מה, מצרפתית: עדה פלדור, אחרית דבר: שלמה אלבו, הוצאת כרמל, ירושלים, סדרת "הים שלנו" 2003, עמ' 231

על גב העטיפה כתב מי שכתב: "נג'מה היא אהבת ילדות, היא האשה הנצחית, היא אלג'יריה. נג'מה היא העבר שאינו מרפה, החיפוש אחר הבלתי ניתן להשגה, תחייה של עם. נג'מה היא האשה-מולדת". זה אכן הלזו של הרומן האלג'יראי **נג'מה**. מוטיב האשה-המולדת, האחת ואין בלתה, עובר בספר כחוט השני והוא-הוא הטעם לחיי המספר ובהשאלה לחיי העם האלג'יראי. האהבה לאשה הנכספת ולמולדת, הנכספת לא פחות, הם שמזינים את מעיין החיים, המפכה בעוז והמזין מצדו, ללא הפסק, את האהבה ואת ההיצמדות לפנטזיית האשה והמולדת. הסיפור נע כל העת בסחרחרת זו, שממקומות שונים בתנועתה המעגלית ניתן לצפות בפסוטים חיים מעניינות, הזויות ואפופות לעיתים בענני חשיש כבדים. מבעד לערפל הענגת, ניתן לראות את מכיתות הזוכות החדות של החברה האלג'יראית קשת-היום של אמצע המאה ה-20 ובהן השתקפויות מצוקותיה, עיוותיה והתייסרותה אך גם השתקפויות חלומותיה, תקוותיה ורגעיה המשכרים.

כאתב יאסין, מחשובי סופריה של אלג'יריה, אם לא החשוב ביניהם (1929-1989), השלים את **נג'מה** ב-1956, כשנתיים לאחר פרוץ מלחמת השחרור מעול הכיבוש הצרפתי, שראשיתו ב-1830. אלג'יריה היתה הארץ המגרבית הראשונה, שאליה פלשה צרפת ורק בה היא כוננה שלטון כיבוש (אל תוניסיה ואל מרוקו היא פלשה מאוחר יותר והסתפקה בכינון שלטון חסות בלבד). היחס הצרפתי המיוחד אל אלג'יריה והתלות ההדדית, גם אם הלא סימטרית, בין הצרפתים לאלג'יראים בתחומי חיים מגוונים, מהדהדים ואמנם, כמי שגדל והתבגר אל תוך ההוויה הקולוניאליסטית הצרפתית הדומיננטית ובדומה לסופרי המגרב החשובים האחרים, יצק יאסין את יצירותיו לשפה הצרפתית, שבה ראה את "שלל המלחמה שלנו". תרגום הספר לעברית בידי עדה פלדור (שתרגמה, בין השאר, את **הלילה הקדוש**, ספרו הנפלא של הסופר המרוקאי טאהר בן ג'ילון), קולת ומעביר באלגנטיות וביופי רב את עולם הדימויים העשיר, המזין את שפת הספר. גם העטיפה ראויה לציון, שכן חרף היותה מינימליסטית, היא מיוחדת, מסקרנת ונעימה לעין. כיתוב השם נג'מה בקליגרפיה ערבית יפה בצבעי כחול, ירוק ואדום על רקע לבן, עיצב עטיפה החורגת מן השגרה ובכך השיגה המעצבת יעל בר-דיין הישג חשוב לספר לא מוכר: הנעת הקוגנה-הקורא הפוטנציאלי לקחת את הספר לידי ולבחון את כדאיות רכישתו-קריאתו.

עוד מילה טובה על הוצאת כרמל ועל כל מי שעושה ב"מלאכת הקודש" של הוצאת סדרת "הים שלנו", האחרים עד כה על הוצאתם לאור של ארבעה ספרים איכותיים, פרי יצירתם של טאהר בן ג'ילון, אליאס קנטי, אוליביה טוד ופרנן ברודל. תודות למאמציהם, נחשף קורא העברית לספרות מצוינת ודרכה הוא לומד על המציאות הפוליטית, החברתית-כלכלית והתרבותית, שהיתה ובחלקה היא עדיין נחלת אוכלוסיית אזור המגרב. ספרות זו גם חושפת את הקורא להיסטוריה המודרנית

של המגרב ואף מעבר לו, לאזור הים התיכון בכלל ולקשרים ההיסטוריים, התרבותיים והכלכליים בין צפון אפריקה לאפריקה השחורה, באמצעות סחר העבדים, התבלינים והבשמים, ולעולם הערבי והמוסלמי בחצי האי ערב וסביבת ים סוף, באמצעות העלייה לרגל (חאג') למקומות הקדושים בערב הסעודית. **נג'מה**, לדוגמה, חושף את פניה ההיסטוריים של אלג'יריה בהזכירו, בין השאר, את האמיר עבד אל-קאדר, אשר עמד בראש המתנגדים לכיבוש הצרפתי באלג'יריה זמן קצר לאחר פלישתם לארץ זו. הוא הכריז על מלחמת קודש (ג'אהד) נגדם וקרא לגירוש הכופרים מעל אדמת האיסלאם. מרידת אל-קאדר היא אתוס לאומי, עליו נשענה למעלה ממאה שנים מאוחר יותר מלחמת העצמאות האלג'יראית (1954-1962). **נג'מה** חושפת פנים היסטוריות-חברתיות נוספות, כמו לדוגמה שורשי הברברים במגרב. זוהי האוכלוסייה המקורית של האזור, לא רק באלג'יריה אלא גם במרוקו ובאזורים נוספים. תפוצתם הרחבה של הברברים, השומרים על מאפייניהם התרבותיים-הלשוניים עד היום, מוסברת באורח חייהם הנוודיים. מפגש הברברים עם הערבים המוסלמים, שפלו לאזור במאה ה-7, חולל שינויים מהותיים בחיי הברברים. כמי שמתעניינת באזור המגרב ובהברתו במיוחד וכמי שאוהבת את הספרות היפה וגם את הספרות החברתית-פוליטית "המתעדת" את המגרב מ"זוויות-צילום"

מגוונות, אין לי אלא לברך את הוצאת "כרמל" ואת יוזמי הסדרה בברכת י"שר כות, ההחלטה על הוצאה לאור של ספר כמו **נג'מה**, אני מניחה, עומדת מעל שיקולים כלכליים ויש כאן אמירה תרבותית חשובה.

לדברי ד"ר שלמה אלבו מן האוניברסיטה העברית בירושלים, רואים המבקרים **נג'מה** "את היצירה החשובה ביותר של הספרות המגרבית בשפה הצרפתית". מן הסתם, יהיו מי שיחלקו על קביעה זו ויתבעו את כבודו של טאהר בן ג'ילון, של דריס שראיבי ושל סופרים מגרבים נוספים, שכתבו בצרפתית ושיצירותיהם נושאות ניהוחות אלג'יראיים מיוחדים, או מניחוחות המגרב בכלל. **נג'מה** מתאר אנשים ונופים ביד אמן רגישה ומוכשרת ובפירוט רב, עד שנדמה לקורא כי הוא עצמו רואה את הצבעים ומתבשם בניחוחות המקום. הנופים הים-תיכוניים מבלבלים לא פעם ויוצרים תחושה כאילו אלה תיאורי מקום באזורי החוף והשרון של מדינת ישראל. "גגות של עצי תאנה עירומים ומעוותים, עצי חרוב, גפנים שאבד עליהן כלח, פרדסים ישרי קווים, חלקות רימונים...", נקיקי שסק ואלונים". ואמנם, הדמיון בטופוגרפיה, באקלים, בצמחייה ובאורח החיים הים-תיכוני מסייעים לקירוב הקורא הישראלי אל ההוויה האלג'יראית.

איזכור היהודים כחלק בלתי נפרד מרקמת החיים האלג'יראית מקרב אף הוא את הקורא הישראלי אל הסיפור. היהודים נזכרים בספר בהקשרים מגוונים, אם כי סתמיים ובקיצור נמרץ, כאילו נמנע הסופר במכוון מלעטוק בהם. הוא מזכיר את ה"בר [ה]יהודי" בעיר אוראן; את אמה היהודייה של נג'מה (!); את היהודייה הזקנה, תושבת סטיף, שזרקה את עצמי הפרחים שלה על אחד הסטודנטים המפגינים נגד שלטון-הכיבוש הצרפתי כדי להרחיקו מתלונה ואת היהודי, שעזמו התרועע המספר ושנרצח במהלך ההפגנות הסוערות; (אולי ההסבר נעוץ בניכור אל היהודים האלג'יראים, שזכו, בשונה מן המוסלמים האלג'יראים, באזרחות צרפתית על-פי צו שפרסם אדולף כרמייה, שר המשפטים היהודי בממשלת צרפת ב-1870).

נג'מה הוא ספר מעניין, הנוגע במכלול רחב של סוגיות, ביניהן נושאי זהות לאומית, זהות אישית, מערכות יחסים בין גברים לנשים, בין הורים לילדים, בין אלג'יראים לצרפתים, בין פועלים למעבידים וכן יחסים במערכת ידידות גברית, ובין לבין, נוגע הספר בבעיות שבין אדם לעצמו. ביצירות אחרות שלו, נגע כאתב יאסין גם בנושא הפלסטיני ובמיוחד מוכר בהקשר זה מחזהו "פלסטין הנבגדת". המעברים בין ספרות, שירה ותיאטרון משקפים את הדינמיות ואת הכשרון הרב-גוני של הכותב. סגנונו המיוחד, שעוצמתו היא בסגנון הנרטיבי העשיר והדומיננטי, המזכיר לעיתים את סגנונו הסוריאליסטי, ההזוי כלשהו והססגוני של בן ג'ילון, והעיסוק בשאלת הזהות - הלאומית והאישית - ערב העצמאות, מעניקים לספר את איכותו המיוחדת.

יהודית רונן